

Varga Szabolcs főiskolai docens,
Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

A családi közvetítés (mediáció) specifikumai és problémái

1.

Ha a mediáció, közvetítés szóba kerül, - szakmai körökben, - az emberek többsége a kereskedelemi-, munkajogi mediációra gondol elsősorban. A gyermekvédelemben dolgozók többsége is talán a resztoratív igazságszolgáltatáshoz köthető, büntetőjogi mediációra asszociál, ha meghallja e kifejezést. Persze sokunknak már az iskolához, illetve a családokhoz köthető mediáció is ismerős lehet. Tanulmányomban ez utóbbit, a családi közvetítést járom körül részletesebben.

Ha egy nőről és egy férfiről beszélünk egy házasságban (jelenlegi törvényeink csak a különböző neműek házasságát engedélyezi), ez a különbözőség már a nemi identitás miatt is fennáll. Persze ez csak az egyik oka a lehetséges konfliktushelyzetek kialakulásának. Konfliktusforrás lehet az eltérő személyiség, a vérmérséklet, a munkahelyi problémák. A családon belül a felnőtt-gyermek viszonyból adódó, életkori sajátosságokról is sokáig lehetne beszélni. A konfliktusforrások tárháza tehát kimeríthetetlen, végtelenségig sorolható és fokozható.

A konfliktus típusainak bemutatása illetve az ahhoz köthető elemzések bemutatása nem célom, de egy dolgot lényegesnek tartok itt is megemlíteni. A laikusok, - de sokszor a szakemberek is – hajlamosak arra, hogy a konfliktust, mint valami negatív tényezőt definiálják. A hétköznapiakban ennek megfelelően élük is azt meg. Ha konfliktusba keverednek valakivel, azt valamiféle negatív élménynek tekintik. A negatív élmények hatása, véleményem szerint, a konfliktushelyzet rossz megoldásából, a lezáratlan, vagy nem optimálisan lezárt szituációból adódik. A konfliktust nem szükséges negatív dologként aposztrofálni, hanem a felmerült problémát kell, kellene olyan módon megoldani, hogy a

felek egyike se érezze magát kellemetlenül azt követően. A különböző nézetek közötti különbségek, ellentétek elkerülhetetlenek. Az azonban, hogy azokat hogyan, miként oldjuk meg; hogyan kerülnek ki a felek az adott szituációból már nem elhanyagolható. Mehetünk bíróságra, ha nagyon haragszunk valakire. Sokak szerint fizikai erő szükséges az adott konfliktushelyzet rendezéséhez. Másoknak elég, ha személyes, fizikai erőtől mentes, „lelki” bosszút forralnak a másik féllel szemben. Megint másoknak elég az is, ha barátjukkal osztják meg bánatukat, sérelmeiket. Vannak olyanok is, akik végső elkeseredésükben telesírják a párnájukat, rosszabb esetben nem egy másik személy, hanem saját maguk ellen fordulnak, mert tehetetlennek érzik magukat. Tehetetlennek érzik magukat, mert nem tudják, nem látják azokat a megoldási lehetőségeket, melyekkel egy-egy adott konfliktushelyzet zökkenő mentesebben megoldható lenne. A fent felsorolt megoldási módokat nem is tekintem megoldásoknak, hiszen a problémát nem oldják meg, csak valamilyen szinten véget vetnek a konfliktushelyzetnek. Fizikai síkon (jó esetben legalábbis), ugyan nem folyik tovább a vita, például egy bírósági döntés után, de a felekben, - elsősorban a pervesztes félben, - tovább dúlnak az indulatok. Ekkor azonban nem beszélhetünk egy teljesen lezárt konfliktusról. Lezárva, - véleményem szerint, - akkor van egy szituáció, ha a felek nemcsak formailag, fizikailag zárták le a vitatott kérdést, hanem a „belső”, lelki megnyugvás is jelen van a megoldást követően. A konfliktusmegoldási módok közül a mediáció ezt a helyzetet teremtheti meg. Nézzük meg, hogy hogyan alkalmazható a közvetítés a családban felmerülő konfliktusok esetében!

Mint az elnevezése is mutatja a családi közvetítést a családokban létrejövő konfliktusok esetében alkalmazhatjuk. Tanulmányomnak nem célja a család fogalmának definiálása, de itt tartom érdemesnek megjegyezni, hogy a magyar családjog, - tudomásom szerint – nem konkretizálja ezt a fogalmat. A laikusok és talán a szakemberek többsége is elsősorban a házasságban élőkre asszociál e fogalom hallatán. Megint mások csak a gyermekkel rendelkező házaspárokat tekintik teljes családnak. Véleményem szerint, - mediáció szempontjából mindenképpen – az egy háztartásban élő felek családnak tekinthetők, nemtől, kortól, gyermekektől, és törvényes házasságtól függetlenül. Nem lehet vita tárgya az, hogy két, vagy több ember közös fedél alatt életvitelszerű együttélése konfliktusok forrása lehet. A konfliktusok különböző mélységig érinthetik a feleket, és ezek megoldásai a kapcsolat további alakulása szempontjából döntő jelentőséggel bírnak. Ha a konfliktust meg tudják a felek oly módon oldani, hogy közben egyikük sem sérül, (sem lelkileg, sem testileg) akkor a felek a továbbiakban is együttműködőek lehetnek. A legrosszabb esetben a konfliktus

megoldása a felek különválásához vezethet. Házasságot kötött feleknél ez a bíróság általi felbontáshoz is vezethet, de törvényes válás nélküli különélés is lehet az eredménye.

A családi közvetítés leggyakrabban a válással, a házasságok jogi úton történő felbontásával kapcsolatban merül fel. Bonyolítja ezt a szituációt az az eshetőség, ha felek nem tudnak egyezsége jutni vagyonukkal kapcsolatban. Ha gyermek is született a házasság fennállása alatt a helyzet már nem csak két embert érinthet, hanem olyan emberek sorsát is, akik természetes vagy jogi állapotukból adódóan, az adott kérdésben adekvát döntési helyzetben nincsenek.

Családjogi törvényünk (1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról, továbbiakban: Csjt.) 17.§ (1) bekezdése szerint:

A házasság megszűnik:

- az egyik házastárs halálával
- bírósági felbontással

A házasság felbontással történő megszűnésének szintén két változatát különböztethetjük meg. A Csjt. szerint a házasságot a bíróság bármelyik fél kérelmére, illetve a felek közös kérelmére is felbonthatja.¹

Hatályos bontójogunk nem vizsgálja a vétkességet a házasság megszüntetésekor. Erre utal a törvény szövegében a „bármelyik házastárs” kifejezés. A válásra irányuló keresetet tehát, a házasság felbontásánál bármelyik, akár a házasság megromlásában döntően hibás, „vétkes” fél is kérheti a „véetlen” házastárssal szemben. A Csjt. 1974. évi módosításával került megfogalmazásra a feldúltságon alapuló válás fogalma. A „házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlása” elve utal erre. A hangsúly nem a „megromlás” kifejezésen, hanem annak „teljes és helyrehozhatatlan” voltán van. A bírói bizonyításnak tehát e kérdés vizsgálatára kell irányulnia. Vizsgálnia kell a házasság megromlásának teljes folyamatát.

Az egyik fél kérelmére indult eljárások két fajtája közül az egyik az, amikor csak a keresetet benyújtó fél kívánja a házasság felbontását, míg az alperes ezt nem szeretné. Ha a másik fél ellenzi a bontást, az ő védekezésével szemben folyik a bizonyítás. A nem közös kérelemre induló perek másik típusa az, amikor az alperes házastárs is egyetért a házasság felbontásával, de hiányoznak a közös megegyezésen alapuló válás feltételei. A bizonyítás során tehát azt kell megállapítani, hogy nincs remény a házasság helyreállítására. Gyakorlati tapasztalatok bizonyítják, hogy ma hazánkban könnyű elválni, mert a bíróság legtöbbször

¹ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (továbbiakban: Csjt.) 18.§ (1) bekezdés

felbontja a házasságot, ha úgy ítéli meg, hogy reménytelenül megromlott, függetlenül attól, esetleg csak az egyik fél kéri a bontást.

A válás körüli lélektani és egyéb hátrányok kiküszöbölése végett lehet célravezetőbb az, ha a házastársak megfelelő megállapodás útján, közös megegyezés alapján válnak el. Ha van egyezség, a feleké a döntés (bírói jóváhagyás után), ha nem tudnak dönteni a bíróság dönt helyettük!

A Csjt. 18.§ (1) és (2) bekezdései szerint:

„18. § (1) A házasságot a bíróság bármelyik házastárs - illetőleg a házastársak közös - kérelmére felbontja, ha a házaseletük teljesen és helyrehozhatatlanul megromlott. A házasság felbontásánál a közös kiskorú gyermek érdekét figyelembe kell venni.”

Helyrehozhatatlannak és teljesnek tekinthető a házasság megromlása, ha a felek felbontásra irányuló kérelme, végleges akarat elhatározáson alapul, befolyásmentes és egyező. Végleges akarat elhatározáson alapulónak akkor tekinthető a kérelem, ha a felek megegyeztek:

- a közös gyermek(eik) elhelyezésében, tartásában, a kapcsolattartásban
- a házastársi tartásban
- a közös lakás használatáról
- a közös vagyon megosztásának kérdéséről,

és egyezségüket a bíróság jóváhagyta. Ugyancsak a házasság teljes és helyrehozhatatlan megromlásáról beszélhetünk, ha a házastársak között az életközösség legalább 3 éve megszakadt úgy, hogy:

- külön lakásban élnek
- igazolják, hogy közös gyermekük elhelyezését és tartását a gyermek érdekének megfelelően rendezték.²

Ha a felek által közösen benyújtott felbontásra irányuló kérelmet a bíróság jóváhagyja, az eljárás során a házastársak nem kényszerülnek legbizalmasabb ügyeik kitervetésére. Az egyező akaratnyilvánítással történő házasság felbontás az eljárás elhúzódsának megelőzése szempontjából is célszerű megoldás lehet. Várható ugyanis, ha a feleknek nincs kiskorú gyermeke, illetve van ugyan kiskorú közös gyermekük, de közöttük az életközösség legalább 3 éve megszakadt úgy, hogy külön lakásban élnek és igazolják, hogy közös gyermekük

² Csjt. 18.§ (2) bekezdés

elhelyezését és tartását a gyermek érdekének megfelelően rendezték, a bíróság a házasságot már az első tárgyaláson felbontja.

A közös megegyezéssel történő válásoknál gyakran előforduló jelenségről itt tartok szükségesnek megemlíteni egy igen fontos dolgot. Az ilyen „típusú” válásoknál nagyon gyakran előforduló helyzetről van szó. A házasságokban, sok esetben csak látszólagos a felek egyenjogúsága, egyenlősége. Ez több okra is visszavezethető. Okként szerepelhet az eltérő kereset, és az ebből adódó szükséglet. Ide tartozhat az eltérő iskolai végzettség, az eltérő kulturális háttér, közeg. Itt említhetjük meg az eltérő személyiségből adódó különbözőségeket is. Emellett számos más ok is generálhat konfliktushelyzetet a házasság fennállása alatt. Ezek a különbözőségek, erőviszony egyenlőtlenlégek azonban nemcsak az együttélés során, hanem a felek házasságának felbontásakor is problémaként jelentkeznek. Sőt, gyakran ezek a válóokok is! A házasság megszűnésekor a közös megegyezés háttérben gyakran csak egy látszat megegyezés húzódik. A házasság fennállása alatt domináns szerepben lévő fél, sok esetben a bontóper során, illetve az azt megelőző egyezség során is érvényesíteni tudja az akaratát. Sokszor pénzért „megveszi” a gyermek nála történő elhelyezését a másik féltől, vagy elkerüli a későbbi gyermektartás megfizetését. Legtöbb esetben azonban még anyagi források nélkül, pusztán a fizikai, vagy verbális erőszak alkalmazása is elegendő lehet a másik fél megfélemlítéséhez. A megfélemlített fél természetesen nem meggyőződésből írja alá ezekben az esetekben a „közös” megegyezéssel válásról szóló „közös” válóperes keresetlevelet. Ha a megegyezésből látszik, hogy nem egyenlő felek állapodtak meg, - tehát, ha gyermekre illetve valamelyik házastársra a megállapodás sérelmes - a bíróság természetesen nem hagyhatja azt jóvá. A legtöbb esetben azonban ez a felszínen nem derül ki, a bíróság pedig örül az egyezségnek, - mivel ezáltal egy hosszabb vitától szabadul – és nem nagyon tekint a tényleges helyzet mögé. Sok esetben erre lehetősége sincs. Azonban ha a keresetlevél benyújtását megelőzően a felek egy mediációs eljárás keretében fogalmazták meg egyezségüket, az garancia lehet arra nézve, hogy egy mindkét fél számára megfelelő és a későbbiekben is betartható egyezséget hagyhat jóvá a bíróság. Ezáltal a későbbi viták javarésze is elkerülhető lenne. Érdemes tehát átgondolni azt, hogy nem lenne-e célszerű bizonyos esetekben bevezetni a kötelező közvetítői eljárást. (E témát később még részletesen körüljárom). Azért is megfontolandó a közvetítő eljárás igénybe vétele, mert az 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 290. §-a szerint a házasság érvénytelenítése vagy felbontása esetében a bíróságnak a közös kiskorú gyermekek elhelyezése és tartása felől - szükség esetében - erre irányuló kereseti

kérelem hiányában is határoznia kell. A bíróság a házasság felbontása felől - ha a felek a házasság felbontását a Csjt. 18. §-a (2) bekezdésének a) pontja alapján kérték egyező akaratnyilvánítással - addig nem dönthet, míg az ott meghatározott valamennyi kérdésben egyezség nem jött létre, és azt a bíróság jogerős végzésével jóvá nem hagyta. Tehát, ha a felek nem döntenek, dönt helyettük a bíróság. Ha a bíróság dönt, valamelyik fél, vagy esetleg mindkettő vesztesként távozik. Abban az esetben viszont, ha a felek nem engedik ki az említett, lényeges kérdésekben a kezükből a döntést, és a mediációs eljárásban megegyeznek, olyan döntést hagyhat jóvá a bíróság, mely mindkettőjük által elfogadott. A közös megegyezés velejárója az a nem elhanyagolható tény is, hogy az ilyen – bíróság által jóváhagyott – egyezség mindkét fél által történő betartására is jóval nagyobb az esély. Így a felek az újabb perekből, vitáktól is megkímélhetik magukat, és a hatóságokat.

A bíróságnak tehát minden válási procedúra során döntenie kell a gyermek elhelyezéséről, tartásáról, és a hozzátartozóival való kapcsolattartásról. A szülők közös kérelmére a gyermekkel kapcsolatos szülői felügyeleti jog a házasságfelbontását követően is együtt gyakorolható. Ez természetesen újabb viták, konfliktusok forrása lehet, hiszen még egy harmonikusan működő családban is előfordulnak viták a gyermeket érintő kérdések megoldása során. „Ha a különélő szülők a közösen gyakorolt szülői felügyeleti jog tekintetében nem tudnak megegyezni, a döntés - a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú tartózkodási helyének kijelölése [77. § (2) bek.] kivételével - a bíróság hatáskörébe tartozik.”³ Ha a házasság felbontását követően a gyermeket egyik szülőnél helyezte el a bíróság, és nem állapított meg közös szülői felügyeleti jogot, a külön élő szülő szülői felügyeleti joga szünetel. Ebben az esetben is meg van azonban a lehetősége a külön élő szülőnek, hogy a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben a másik szülővel együttdöntési jogot gyakoroljon, kivéve, ha a különélő szülő felügyeleti jogát a bíróság korlátozta, szüneteltette vagy megszüntette. „A gyermek sorsát érintő lényeges kérdés: a kiskorú gyermek nevének meghatározása, illetve nevének megváltoztatása, tartózkodási helyének kijelölése, továbbá iskolájának, valamint életpályájának megválasztása.”⁴ A szülői felügyelet körébe tartozó olyan kérdésekben, amelyekben a szülői felügyeletet együttesen gyakorló szülők nem tudnak egyetértésre jutni - a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdések kivételével -, a gyámhatóság dönt. Dönthet tehát a bíróság, és a gyámhatóság, de a mediációval is rendezhetők ezek a problémák. Akár úgyis, hogy nem terelődik hivatali útra az ügy.

³ Csjt. 73. § (2) bekezdés

⁴ Csjt. 72/B. § (2) bekezdés

Jó esetben tehát a házastársak egyezséggel tudják felbontani a közöttük fennálló törvényes kapcsolatot. Megegyeznek a jogszabályban – fentebb említett – kötelezően előírt feltételekről. Sokan úgy gondolják ezzel meg is oldották a problémát, hiszen lezártak egy kapcsolatot, megállapodtak a vagyoni kérdésekben, és a gyermekek elhelyezésében, tartásában, láthatásában is. Elméleti síkon persze gyakran minden könnyebbnek tűnik. A megvalósítás során azonban nagyon sok esetben problémákkal szembesülnek a felek. A másik fél, esetleg bosszúból nem adja oda a gyereket a bíróság által meghatározott időpontban. Nem fizeti a megállapított gyermektartást. Nem úgy bánik a gyermekkel, ahogyan a volt házastárs szeretné. A volt házastárs különböző okból gyakrabban fogyaszt alkoholt, esetleg bűnöző életmódot folytat, vagy új házasságot köt. Elváltak tehát a felek, a konfliktusok, illetve azok forrásai azonban nem szűntek meg, csak más irányultságot vettek. Megállapodhatnak tehát a felek a házasságfelbontása során a gyermekelhelyezéséről, illetve a kapcsolattartásról, de nem biztos, hogy ezt hosszú távon fenn tudják, fenn akarják tartani! Ekkor kerülhet sor a kapcsolattartás újra szabályozására, illetve végső esetben a gyermekelhelyezés megváltoztatására. „A gyermek elhelyezésének megváltoztatását abban az esetben lehet kérni, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság a döntését alapította, utóbb lényegesen megváltoztak, és ennek következtében az elhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll. A gyermek elhelyezése, valamint az elhelyezés megváltoztatása iránt a szülő, a gyámhatóság és az ügyész indíthat pert. Ha a gyermek elhelyezése érdekében azonnali intézkedésre van szükség, a bíróság soron kívül, ideiglenes intézkedéssel határoz.”⁵

Gyakori eset az is, hogy a házastársak kapcsolatukat életvitelszerűen felbontják, azaz külön háztartásba költöznek, a közöttük fennálló jogi kapcsolatot, a házasságot, azonban törvényesen nem bontják fel. Ha házasságuk fennállása alatt közös gyermekük született, elhelyezéséről, a szülőkkel való kapcsolattartásáról, tartásáról ebben az esetben is dönteni kell. „A gyámhivatal vita esetében a kapcsolattartást bármelyik fél kérelmére szabályozza, illetve újraszabályozza, kivéve, ha a szülő és a gyermek kapcsolattartásának megállapítása a Csjt. 92. §-ának (5) bekezdése szerint a bíróság hatáskörébe tartozik. A kapcsolattartásról a gyámhivatal, illetve a bíróság a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a felek személyes körülményeinek, valamint az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének figyelembevételével rendelkezik. Különélő szülők kapcsolattartás iránti kérelmének elbírálása előtt tisztázni kell, hogy a gyermek melyiküknél van elhelyezve [Csjt. 72. § (2) bek.]. A gyámhivatal, illetőleg a bíróság - kérelemre -

⁵ Csjt. 72/A. § (2) (3) (4) bekezdés

elsősorban akkor jogosítja fel a gyermek szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőjét a kapcsolattartásra, ha a gyermek érzelmi fejlődését a szülőtől való teljes elszakadása veszélyeztetné. A gyámhivatal, illetőleg a bíróság a kapcsolattartást elsősorban egyezség létrehozásával - tárgyalás megtartásával - rendezi.”⁶

„A kapcsolattartásról - a szülők megegyezésének hiányában, illetőleg a szülők és a gyám közötti vita esetében - a gyámhatóság dönt. Ha házassági vagy gyermekelhelyezési per van folyamatban, a szülők megegyezésének hiányában a kapcsolattartásról a bíróság dönt. A gyámhatóság, illetőleg a házassági vagy gyermekelhelyezési perben a bíróság a felróható magatartást tanúsító szülő kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja, illetőleg e jog gyakorlásának szünetelését rendelheti el. Ha a kapcsolattartás kérdésében a bíróság döntött, ennek megváltoztatását a határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül csak a bíróságnál lehet kérni. A kapcsolattartásra vonatkozó bírósági határozat végrehajtásáról a gyámhatóság gondoskodik.”⁷

Úgy gondolom nem kétséges, hogy a házasság felbontását követően a gyermekek kapcsolattartásával összefüggő ügyekben is jól alkalmazható a közvetítői eljárás. Erre a lehetőségre - a jogszabály alapján⁸ - a gyámhivatalnak is fel kell(ene) hívni a felek figyelmét. A gyermekvédelmi közvetítői eljárás, az említett jogszabály alapján, elsősorban a kapcsolattartási ügyek rendezésére szolgál. Ez a közvetítői eljárás is, a többihez hasonlóan, a felek egybehangzó kérelmére indul. A felek bejelentik szándékukat, a gyámhivatal pedig tájékoztatást ad számukra a közvetítői eljárás helyéről, menetéről, és egyidejűleg elrendeli az előtte folyamatban lévő eljárás négy hónapra történő felfüggesztését. A felek közösen megjelölik, és a gyámhivatal felkéri a mediátort az eljárás lefolytatására. A közvetítő személy nyilatkozik, arról hogy elfogadja-e a felkérést, illetve arról, hogy nem elfogult-e a felek valamelyike iránt. Ha a közvetítői eljárás 4 hónap alatt nem vezet eredményre, erről a közvetítő tájékoztatja a gyámhivatalt. Ilyen esetben a gyámhivatal az eljárást hivatalból folytatja. Amennyiben a közvetítői eljárás valamelyik fél együttműködésének hiánya miatt nem vezet eredményre, a másik fél kérelmére a gyámhivatal az eljárást 4 hónapon belül is folytatja. A közvetítő a kijelölés elfogadásától számított 15 napon belül a feleket megbeszélésre hívja meg. Az első megbeszélésen a közvetítő tájékoztatja a feleket az eljárás menetéről, annak lényeges elemeiről és a titoktartási kötelezettségről. A közvetítő a feleket,

⁶ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (továbbiakban: Gyer.) 29. §; 30. § (1)

⁷ Csjt. 92. § (4) (5) (6) bekezdés

⁸ Gyer. 30/A. §-30./D. §

valamint a 12 éven felüli gyermeket minden esetben meghallgatja, az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket pedig csak a felek, illetve a gyámhivatal javaslata esetén hallgatja meg. Ez a tény illetve lehetőség véleményem szerint számos problémát vethet fel, melyet később, a mediációval kapcsolatos problémák tárgyalása során fejtek ki részletesen. Mint minden közvetítéssel kapcsolatos ügyben a gyermekvédelmi mediációs eljárásban is, szükség szerint több megbeszélés is tartható. Ha a felek között egyezség jön létre, azt a közvetítő írásba foglalja, melyet a közvetítő és a felek is aláírnak. A közvetítő az aláírt egyezséget 8 napon belül megküldi a kapcsolattartást szabályozó gyámhivatalnak. A gyámhivatal a felek kérelmére az egyezséget jóváhagyja.⁹

A közvetítői eljárás a végrehajtási eljárás során is igénybe vehető. Ez a tény azt a lehetőséget rejti magában, hogy a felek a korábbi döntés, illetve az általuk közösen meghozott megállapodást az eljárás keretében akár újra is szabályozhatják. A kapcsolattartás végrehajtása során ugyanis olyan megállapodást is hozhatnak a felek, mely a korábban nem működő kapcsolattartást olyan mederbe terelheti, mely a későbbiek során mindkét fél megelégedésére szolgál. Véleményem szerint ez egy olyan rugalmas lehetőség, mely a felek számára megteremti a lehetőséget arra, hogy a kapcsolattartásban előforduló vitás szituációkat újra gondolják. Ennek során felszínre kerülhetnek azok az okok, melyek alapján a már jogerős döntésben foglalt kapcsolattartás nem működött. A mediáció egy újabb alkalmat teremt arra, hogy a felek optimalizálják az adott szituációt az új helyzetnek megfelelően. Lehetőség van arra is, hogy a korábbi döntéshozó által figyelembe nem vett tényeket, vagy az időközben felmerült változásokat figyelembe vegyék. Másrészt a közvetítői eljárás során a felek olyan kérdéseket is tisztázhatnak, amely ugyan nem elsősorban a gyermekkel való kapcsolattartás körét érintik, de a gyermek és a volt házastársak közötti későbbi békés kommunikációt, különélést segíthetik elő.

A válással foglalkozó szakemberek gyakorlati munkájuk során szinte naponta tapasztalják, hogy a kapcsolatok felbontásának jogi útja, a bírósági ítélet önmagában nem oldja meg a gyermekelhelyezés, a kapcsolattartás, a vagyonmegosztás sokrétű kérdéskörét, sőt gyakran a meg nem fogalmazott, ki nem mondott érzéseket, indulatokat sem. Az ilyen válások nagy részében a gyerekek egész életükre kiható sérüléseket szenvednek az évekig tartó szüleik között fennálló küzdelemben. Az itt szerzett érzéseket hosszú évekig, ha nem örökre, magukkal hordozzák, generálva ezzel akár saját házasságuk tönkremenetelét is.

⁹ Gyer. 30/A. §-30./D. §

A fentiekben elsősorban azokról az esetekről esett szó, melyek a bíróság illetve a gyámhatóság hatáskörébe tartoznak elsősorban. Láthatjuk, hogy a hatósági ügyekben számtalan lehetőség adódik a közvetítői eljárás alkalmazására, akár a hatósági utat megelőzően, akár az eljárás alatt, vagy a végrehajtás során! A mediáció azonban nem csak a hatósági hatáskörbe tartozó ügyekben alkalmazható a családot érintő konfliktusok esetében. Említettem már azt a tényt, hogy az emberek együttélése során – különösen a családi szoros kötelékből adódóan – naponta generálódnak olyan helyzetek, melyek akár mindennapos konfliktusforrásként jelenhetnek meg életünkben. Ma már ugyan egyre kevesebb az a családi közösség, ahol több generáció él egy fedél alatt, ennek ellenére a generációk közötti problémák így is felszínre kerülnek. Gyorsan fejlődő korunkban a felnövő generáció, annak értékrendje jelentősen eltér nemcsak a nagyszülőkétől, hanem sok esetben már a szülőkétől is. Az életmódok változása természetes jelenség. Természetes az is, hogy - a serdülőkorral járó, - szülőről való leválási folyamatok is konfliktusforrást jelentenek. Elmeget-e a gyermek hétvégén, hétköznap szórakozni, mikor jöjjön haza onnan; kivel mehet el; hova mehet el; továbbtanuljon-e, ha igen hol; milyen ruhát vegyen fel; dolgozzon-e a nyári szünetben. Ezek csak néhányak azokból a problémákból, melyeket a mindennapi együttélés generál egy családban. Ezek a problémák nem tartoznak alapvetően hatósági útra a megoldás szempontjából, és sok esetben még a mediáció sem szükséges megoldásukhoz. Elbagatellizálni azonban helytelen lenne ezeket az ügyeket. Majdnem minden ember tud olyan példát mondani, amikor egy jelentéktelennek látszó eset váltott ki komoly konfliktus a családban. Egy egyszerűen megoldhatónak tűnő problémahelyzet is okozhat olyan megoldatlan szituációt, melyben a felek nem jutnak megoldásra, de egy harmadik személy segítségének igénybevételével a konfliktus megoldható lenne. A mediáció ekkor kerülhet szóba. Természetesen nem csak a gyermek-szülő, gyermek-nagyszülő közötti konfliktusok oldhatóak meg ilyen úton. A házastársaknak sem kell rögtön válásra gondolniuk, azzal fenyegetőzniük egy-egy komolyra forduló összeütközés esetén. Ha a felek elakadnak a konfliktusmegoldás útvesztőjében a közvetítő személye, illetve a közvetítői eljárás igénybe vétele segíthet kiutat találni.

A fentiek alapján a családi közvetítést,- véleményem szerint - két fő csoportra lehet felosztani. Az egyik csoportot képezik azok a lehetőségek, melyek során a jogi szabályozás keretei határozzák meg az eljárást, tehát a mediáció kiegészítő szerepet játszhat. Ebbe a csoportba tartozik a házasság felbontása, a gyermekelhelyezés, illetve a gyermekelhelyezés megváltoztatása. A másik csoportot azok az ügyek képezik, melyek a jogi szabályozás

hatókörén kívül esnek. Ilyen esetek lehetnek például azok a családi konfliktusok, melyek az együtt élő gyermek, szülő, és nagyszülő viszonyból adódhatnak, de ide tartoznak azok a konfliktusok is melyek házasság felbontásához, gyermekelhelyezéshez kapcsolódnak, de nem tartoznak jogi útra. Ez utóbbiak alatt olyan problémákat értek, melyeket a bíróság a házasság felbontása során nem szabályoz, de a felek életében jelentős szerepet töltenek be. Azok a részletszabályok alkotják ezt a csoportot, melynek szabályozása elsősorban a felek magánszférájába tartoznak, de jogi eszközzel nem kikényszeríthetők (pl.: gyermekláthatás részletei; ki hozza el a gyereket az oktatási intézményből).

2. A családi közvetítés típusai

1. Jogi szabályozás körébe tartozó ügyek

- a) Házasság felbontása – válási mediáció
- b) Gyermekelhelyezés, gyermekelhelyezés megváltoztatása (gyermekvédelmi közvetítői eljárás, kapcsolatügyeleti mediáció)

2. Jogi szabályozás körén kívül eső ügyek

- a) Családi konfliktusok (gyermek, szülő, nagyszülő)
- b) A házasság felbontásához, gyermekelhelyezéshez kapcsolódó ügyek (részletszabályok), melyek nem tartoznak jogi útra

Fentebb már többször szóba került az, hogy a hatósági, bírósági útnak milyen nehézségei lehetnek. Néhány mondatban ezeket foglalom össze. A hatósági út egyik legneuralgikusabb pontja véleményem szerint az időtényező. Ha a házasságukat felbontani kívánó feleknek nem született házasságuk fennállása alatt közös gyermekük ez a tény akkor is jelentős lehet. A legoptimálisabb esetben, - tehát, ha felek minden lényeges, vagyonnal, házastársi tartással kapcsolatos kérdésben megegyeztek a bírósági procedúra előtt, tehát közös megegyezéssel válnak, - akkor is minimum 3-4 hónap a házasságfelbontásának megkezdéséig eltelt eljárási időtartam. Ha házasságukból közös gyermek, vagy gyermekek születtek, a helyzet már közel sem ilyen egyszerű. Abban az esetben is, ha a felek a fent már említett közös megegyezéses válás feltételeinek megfelelően nyújtják be a keresetet, és a bíróság azt jóváhagyja, nem bontják fel a házasságukat 4 hónap alatt. Ebben az esetben ugyanis a bíróság nem dönthet az első tárgyaláson, hanem annak folytatását kérelmezniük kell a feleknek. Ha előre láthatólag két tárgyalásra kerül sor, ha a házaspár mindenképpen megegyeztek és a második tárgyaláson képesek egyezséget kötni. Az esetek nagyobb hányadában azonban több

tárgyalás van, mivel a házastársak nem tudnak egyezsége jutni és bizonyításra kényszerülnek vagy a bíróság kénytelen elhalasztani a tárgyalást; formai hiba adódott; valaki elfelejtett valamit elhozni; tanú nem jött el stb.. A polgári peres ügyek nagyobb részében az első fokú döntés megszületéséig átlag hat hónap vagy ennél is hosszabb idő szükséges. A fellebbezési lehetőségeket figyelembe véve a bírósági eljárás akár három évig is elhúzódhat.

A gyámhatóság eljárási határideje ugyan elvi síkon rövidebb időtartamú, de a jogszabály¹⁰ szerinti 30 napos határidő gyakorlatban szinte meg sem valósítható. Ezekben az esetekben is az ügyek lassú, elhúzódó menetére számíthatnak a felek.

A családjogi ügyekben az időtényező rendkívül fontos, akár ügydöntő jelentőségű is lehet. Különösen igaz ez azokban az esetekben, ahol a házasság felbontása során gyermekelhelyezésről is döntenie kell a bíróságnak. Ha a házasságból gyermek született, bevett gyakorlat, hogy - a felek megállapodása, vagy legfőbbképpen az anya autoriter döntése alapján - a házasság jogerős felbontásáig az egyik félnél, leginkább az édesanyánál, tartózkodik akár az összes gyermek. Jó esetben az édesapa rendszeresen láthatja, és elviheti őket magához. Az esetek nagy százalékában azonban bosszútól vezérelve a másik szülő meg van fosztva ettől a törvényes jogától. Még rosszabb az a nem ritkán előforduló szituáció is, hogy az egyik fél családja ezt az állapotot a gyermekek másik szülő ellen történő „nevelésére” használja fel. Ezek után, vagy inkább ezek ellenére gyakori ügyvédi hivatkozás, - sőt sajnos bírói indoklás is - a gyermek megszokott környezetére történő utalás a későbbi gyermek elhelyezésnél. Az apák többsége nem véletlenül véli úgy a helyzetét, hogy: „Csak halogatnak, s egyszer majd azt mondják nekem a bírák, mit akar maga tulajdonképpen, hiszen a gyermekei nem is ismerik magát” (Andersen-Gatterburg 2003. 116.p.)

A bírósági, hatósági út másik nagy problémája az időtényező mellett a kommunikációs nehézségek leküzdése. A jogszabály szerint a bíró a per bármely szakaszában megkísérelheti a felek közötti békítést. „Magyarországon a házassági krízis bírói eljárás alatti szakaszában, kizárólag a bíró feladata a békítés, annak ellenére, hogy nem része a bírói képzésnek a békítésre való elkészítés, a konfliktuskezelés oktatása. Így aztán nem csoda, hogy a bírók nem békítenek, hanem csak kötelességszerűen megkérdezik a házastársakat, hogy komolyan el akarnak-e válni. Ez az egyik eset. A másik, amikor sután, tankönyv ízűen beszélnek az összetartozásról, a gyermekek érdekeiről stb. Az, hogy az igyekezet esetlen, vagy elutasítást eredményez, nem az ő hibájuk. Képzettségük sem alkalmas, a környezet sem megfelelő.” (Herczog 2002. 220.p.)

¹⁰ 2004. évi CXL tv. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól (továbbiakban: Ket.)

A házassági krízis kezelése nem bírói feladat, az a pszichológus dolga. Hazánkban sajnos nem csak a kulturált házasságban felmerülő konfliktus megoldás, hanem már annak felismerése sem működik megfelelően a partnerkapcsolatokban. A bíró a tárgyaláson már azt is sikerként könyvelheti el, ha a felek közötti „csúnya válóper” elsimul és a felek képesek lesznek a már említett egyezségkötésre. Mindehhez persze a bíró részéről nagyfokú empátia, érzékenység, humánus és nem utolsó sorban nagy türelem szükségeltetik, mely sajnos sokukból hiányzik. Nehézséget jelent ebben a szituációban az is, hogy a válófélben lévő felek sok esetben egymással sem állnak egyenrangú viszonyban, de a bíróval sem. A bírói pulpituson helyet foglaló bíró, helyzetéből adódóan ebben a szituációban – mind ténylegesen, mind elméleti síkon – a házaspár felett helyezkedik el. Ez a hierarchikus elhelyezkedés is nehezíti a békéltetés esetleges, illetve a felekkel való kommunikáció eredményességét. Amikor a felek perre viszik problémáikat, elmennek a bírósághoz, a följük tornyosuló hatalmas épület hatalmas folyosóján már kezdik elveszíteni önbizalmukat. Bemennek a tárgyalóterembe, ott a bíró (bíróság), aki a megemelt pulpituson ülve talárjában nem túl jókedvűen utasításokat ad, amiktől az ügyfél úgy érzi, minden kikerült a kezei közül. A jelenlévő peres felek úgy érzik – nem teljesen alaptalanul -, hogy egy hatalmas állami gépezetnek vannak kiszolgáltatva. Az eljárás egy győztes-vesztes játszmát jelent. Gyakorló ügyvédek elmondásai alapján egy peres eljárás végén a legtöbb esetben a pernyertes fél is úgy érzi, hogy vesztesen hagyja el a tárgyalótermet.

Szintén a kommunikációs problémákhoz sorolható a pereskedéshez tartozó nehézség is. A házasság felbontása mellett döntő felek, azért mennek a bíróság elé, mert konfliktusaikat egyedül már nem voltak képesek megoldani. Olyan krízishelyzetet élnek át, mely egész személyiségüket érinti. Ebből adódóan ugyancsak egész személyiségüket érinti, ügyfélként, az egész peres eljárás. Az esetek javarészában a felek, éppen a fenti okokból kifolyólag, az eljárás során, a jogon kívüli kérdésekben is a bíróság intézkedését várják. Az erőteljes érzelmi motiváltság miatt a tárgyalás során a felek indulataikon kevésbé uralkodnak, személyes sérelmeiket próbálják destruktív módon saját érdekeik erősítésére felhasználni. A vita hevében nem képesek összeszedetten nyilatkozni, sok esetben nem tudják elmondani mit szeretnének elérni. Az eseményeket zavarosan, csapongva mondják el, sokszor inadekvát módon. Vannak olyanok is akik feszültségeiket épp az ellenkező módon élik meg. Teljesen elzárkóznak, a történekről minél kevesebbet mondanak el, nehogy mondandójuk miatt hátrányokat szenvedjenek. Hallgatásuk oka lehet az is, hogy megfélemlített helyzetben érzik magukat a másik féltől, vagy a „följük tornyosuló” bíróságtól.

A bírók túlterheltek. Futószalagon kerülnek eléjük az ügyek. Mindegyik más és más. A pszichés átállásra nincs, vagy nagyon kevés az idő. Ez természetesen sem a bírónak, sem az ügyfeleknek nem jó! Ilyen helyzetben nehéz tárgyalást vezetni. Az ügyfelek és a bíró kapcsolata nem személyes, hanem hivatalos jellegű. Nem választhatják ki a felek a nekik szimpatikus döntnököt. A kapcsolat formális, kényszerhelyzet szülte, epizódyszerű, mely az ügy lezárásával megszakad. A bíró fölérendelt helyzetben hozza meg döntését. Feladata, hogy az esetleges sikertelen békítést követően, a felek közötti vitát autoriter módon eldöntse. (Sáriné 2006.) Problémát jelent ebben az esetben, hogy a döntés, a bizonyítási eljárásnak megfelelően, csak a jogilag releváns tényeken alapulhat. A felek ezt úgy élik, élhetik meg, hogy a személyüket érintő – a bíróság által lényegtelennek ítélt, ám személyüket mélyen befolyásoló – tényezőkben nem született döntés. A való felek úgy érzik, a bíróság pont a lényeggel, személyes problémáikkal nem foglalkozott, nem döntött helyesen. Az eljárás során a felek elsősorban azt a kérdéskört feszegetik, hogy milyen személyes sérelem érte őket a múltban, a fennálló házasságuk ideje alatt. A bíróság döntése így valóban ítélet lesz, egy múltbeli dologról. A döntés elsősorban a múltat zárja le, a jövőbeni dolgokkal annyiban foglalkozik, hogy a házasságból született gyermek kihez kerüljön, tartásáról és láthatásáról hogyan gondoskodjanak a szülők. Az ekörben felmerülő részletkérdések, a jövőben felmerülő nehézségek szabályozása nem a bíróság feladatkörébe tartoznak. Ezeket tehát nem is fogja szabályozni, sőt megoldani sem tudja. Ez a felek hatáskörébe tartozik, ami újabb és újabb feszültségforrást teremt majd a későbbiek során.

A fentiek alapján összefoglalva a következőket mondhatjuk el a hatósági út problematikájáról:

3. A hatósági, bírósági eljárás problémái a házassági, családjogi ügyek során

1. **Időfaktor** – Elhúzódó bírói, gyámhivatali eljárások
2. **Kommunikációs problémák**
 - a) hierarchia – a bíró az ügyfelek felett áll
 - b) a felek túl nyíltak, vagy túl zárkózottak
 - c) személyes problémák elsikkadnak
 - d) jogon kívüli kérdések nem tisztázhatóak
 - e) bírónak nincs pszichológiai ismerete – problémás tárgyalásvezetés

Az eddig leírtak figyelembe vételével, - a részletes kifejtést mellőzve – összefoglalhatjuk azt is, hogy a családi mediáció miért lehet hatékonyabb a családi konfliktusok megoldásában, mint a bírósági, hatósági út.

1. Mindenki kifejtheti az álláspontját. A közvetítő feladata, hogy megfelelő keretet biztosítson erre a feleknek. Nem kell a bírósági (eljárási) szabályok szerint lefolytatnia az álláspontok egyeztetését. A házaspárok kötetlen formában – egymás személyiségi jogait tiszteletben tartva – szabadon megnyilatkozhatnak. Nem kell a bíróság előtti szokásos emberi játszmákat lejátszani, hiszen nincs felettes döntéshozó szerv; a felek maguk döntenek.
2. Csökkenti a kialakult feszültséget. A hivatalos, bírói útnál humánusabban kezeli a konfliktusokat, hozzájárulva ezzel akár később kialakuló összeütközések megelőzéséhez is. A közös megállapodás eredményeként mindkét fél úgy érzi, hogy a vita méltányosan zárult, így nagyobb a valószínűsége annak – egy jogi kötelezéssel szemben -, hogy a jövőben is kapcsolatban maradnak és bizonyos dolgokat közösen végeznek. A peres eljárás során a múlt sokkal nagyobb szerepet kap, mint a mediációban. A közvetítés során nem azon van a hangsúly, hogy ki mit csinált, hanem azon, ki mit fog tenni a jövőben. (mit tesznek a gyermekükért stb.)
3. Az igazságszolgáltatás tehermentesül, így csak a valóban bírói ítéletet igénylő esetekre koncentrálhat.
4. Az eljárás gyors (a határidők rugalmasan megállapíthatók, és módosíthatók), nehézségek nélkül elérhető (Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium-Közvetítői Névjegyzék) és nem utolsó sorban olcsóbb, mint a bírósági eljárás. A peres eljárások az egyik fél a végtelenségig is elhúzhatja. A mediáció maximum 4 hónap alatt véget ér, illetve befejezettnek nyilvánítható.
5. A mediációval a felek semmit nem veszítenek. Ha nem sikerül megállapodniuk, választhatnak más módszert (pl.: bírósági út) a vitás kérdés megoldására.
6. A bírósági döntéseknek a legtöbb esetben (gyermek láthatása, gyermektartásdíj stb.) nehéz érvényt szerezni, míg a mediációs megállapodás esetében ezek jól működnek. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a mediációval megoldott esetek 85%-ban a felek a megállapodást betartják.

7. A folyamatot elejétől a végéig a felek kontrollálhatják, a közvetítő személy segítségével.
8. A résztvevők a kölcsönösen előnyös megállapodás elérésére törekednek, hiszen csak ebben az esetben jöhet létre a megállapodás. Nincs nyertes és vesztes fél. Nem a másik legyőzése, vagy a saját vereség elkerülése a cél, hanem pozitív gondolkodás során egy mindkét félnek megfelelő kompromisszum létrehozása.
9. A harmadik személy bevonásával, a nyugodtabb körülmények megteremtésével akár a már régóta fennálló konfliktusok (is) más megvilágításba kerülnek, ezzel felszabadítják a felekben a kreatív energiákat, melyek a kompromisszumos megoldás elérésében játszanak nagy szerepet.
10. A közvetítési eljárásnak kevésbé van büntető jellege, mint akár egy polgári peres eljárásnak. A mediáció kevesebb sérelmet, keserűséget hagy maga után.

A közvetítői eljárás jól alkalmazható alternatívája lehet a családi konfliktusoknak. A mediáció alkalmazható a hatósági eljárás mellett, mint azt kiegészítő alternatíva. Erre azokban az esetben kerülhet sor, amikor a felek vitás ügyeiben mindenképpen szükséges, - a jelenlegi jogi szabályozás előírásai szerint – a hatósági döntés. Ilyen esetek például a házasság felbontása, vagy a házasságból született gyermek elhelyezése. Alkalmazható a mediáció azonban azokban az esetekben is, amikor a felek a hatósági eljárást kívánják közvetítői eljárással helyettesíteni. Ide tartozhatnak a korábban már említett, elsősorban a felek személyes, - de nem elhanyagolható kérdéseket érintő – szférájába tartozó esetek köre is. Hosszabb távon véleményem szerint megfontolandó az az eshetőség is, hogy a mediációt, mint quasi hatósági eljárást vehessék igénybe a felek, és az ily módon született megállapodások is végrehajthatóak legyenek.

4. A családi közvetítés (mediáció) specifikumai

Miért speciális, mitől speciális a családi közvetítés? A hatósági úttól való különbözőséget a fentiekben már felvázoltam, de más-e ez a típusú közvetítői eljárás, mint a többi. Egyértelmű válasz is adható a kérdésre; igen más mint az egyéb mediációs eljárások. Azonban sok részletben hasonlóságok is felfedezhetők. Ehhez nem is kell nagyon a felszín alá ásni.

Miben tér el tehát, ez a típusú közvetítői eljárás a többi hasonló konfliktus megoldási mediációtól. Az első, talán legfontosabb specialitás, az, hogy az eljárásban résztvevő felek között erős érzelmi kapcsolat áll fenn. Ha válásról beszélünk, akkor ez ebben az esetben valószínű, már nem az egymáshoz való kötődésben fog megnyilvánulni, hanem az egymástól való elszakadásnak az igénye motiválja érzelmi oldalról a házastársakat. Gyakran előforduló helyzet a házasságok felbontása során, hogy csak az egyik fél szeretné a házasság felbontását. A jogszabály szerint erre lehetőség van, hiszen a bíróság a felek bármelyikének a kérelmére felbontja a házasságot, ha az helyrehozhatatlanul és véglegesen megromlott.¹¹ Megnehezíti azonban a helyzetet az, ha a másik házastárs még ragaszkodik valamilyen okból, a házasság fenntartásához, házastársához. A mediációs eljárás szakaszai itt sem lesznek mások, mint a kereskedelmi, munkaügyi, vagy egyéb eljárásokban, de az érzelmi háttér jóval erőteljesebb szerepet játszik az eljárás egyes szakaszaiban. Az érzelmek, a szubjektivitás erőteljesebbé válása komoly próbatétel elé állítja a családi mediáció résztvevőit és a mediátort egyaránt. Egy vállalat sorsát ugyan személyes kérdésként élheti meg egy vállalatvezető beosztású tisztviselője, alkalmazottja, de közel sem vált ki belőle akkora érzelmi potenciált, mint egy családtag esetleges elvesztése. Elvesztésről beszélhetünk annak ellenére, hogy esetlegesen a volt házastársak, még ha csak elvétve is, de találkoznak egymással.

Az érzelmek, - akár a másik félhez való ragaszkodásból erednek, akár a gyűlölet motiválja azokat – jelentős szerepet kapnak tehát a családi, válási közvetítés során. Az emocionális tényező azonban nem csak a válások során, hanem az egyéb családi konfliktusok során is fontos szerepet játszik. Azt hiszem a gyermek elhelyezés, a gyermekkel való kapcsolattartás esetében ezt nem is kell hosszasan ecsetelnem. A válás krízis minden család érdekében. Minden családtagot, nem csak az elváló házastársakat, érint. Hiszen nem csak a házastárstól válik ilyenkor a másik fél, hanem annak szüleitől, testvéreitől, hozzátartozóitól. Ha közös gyermek született a házasság fennállása alatt, a válás még nehezebb. Mind a házastársaknak, de elsősorban a gyermeknek. a válásoknak mintegy 60 %-a olyan családokban következik be, ahol gyermek van. A családok szétesése még a legkevésbé konfliktusokkal teli formája is traumatikus élményt jelent. Kutatások szerint, ennél fájdalmasabb csak egy gyermek halála lehet. A házasság felbomlása hatással van a gyermek egészséges fejlődésére, de ha ez kulturált formában, a gyermek érdekeit kölcsönösen és messzemenően szem előtt tartva zajlik, a helyzet által okozott zavarok átmenetiek lehetnek, és a szocializáció sikerét hosszú távon kevésbé veszélyezteti. (Ranschburg 1994.)

¹¹ Csjt. 18. § (1) bekezdés

A gyermek sajnos a családi krízisek legnagyobb elszenvedője lehet. A szülők sok esetben - jóakaró szerepben tetszelegve, - a gyermeküknek okoznak maradandó sérüléseket. Gyermeküket használják fel a másik féllel szemben, nem törődve azzal, hogy a közös gyermek, mindkettőjüket szereti. Sok esetben választás elé állítják közös gyermeküket. Elvárják tőle, hogy válasszon a szülők között. A gyermek persze nem tud dönteni, hiszen mindkét ember, - az édesanya, és az édesapa is, - ugyanolyan kedves számára. A döntéshelyzet maradandó sérüléseket okozhat a gyermekben. A házasság felbontását követően sem szűnnek meg sok esetben ezek a problémák. A gyermeket elhelyezik az egyik szülőnél. A szülő, ha nem tudta feldolgozni, volt házastársától való elválását, sok esetben továbbra is a gyermeket használja fel a másik féllel szemben. Ez több módon is megnyilvánulhat. A szülő nem biztosítja a bírósági döntésben megállapított gyermekláthatást. Különböző - akár létező, akár nem létező, - okokat talál ki annak érdekében, hogy volt házastársát ezáltal bosszantsa, nem számolva azzal, hogy e cselekedetet ismételtén a gyermekének is kárt okozhat. Sok esetben előfordul az is, hogy a szülő ugyan biztosítja a kapcsolattartást gyermeke és volt házastársa számára, de a gyermeket a másik fél ellen neveli. Nem csak a volt házastársnál találhatunk erre példát. Sokszor fordul elő, hogy a volt házastárs mellett, vagy helyette, annak hozzátartozói, - például a gyermek nagyszülei – is a másik fél ellen nevelik a gyermeket. Ez szerintük a „jó taktika”, hiszen ebben az esetben hivatkozhatnak arra, hogy azért nem adják oda a gyermeket láthatásra, mert ő el sem akar menni a másik félhez! Olyannal is gyakran találkozhatunk, hogy a gyermeket a szülő ugyan odaadja, de egyben „küldönc szerepet” is rábíz. Azzal terheli(k) a gyermeket, hogy a másik félnek rajta keresztül üzennek. Persze korántsem kedvességeket. „Mondd meg apádnak, hogy viselkedjen, és vigyázzon a ruhádra; adjon sapkát rád; anyádnak üzenem, hogy nem vagyok olyan hülye, mint ő és adok rád sapkát, ha hideg van.” Persze nem ez a jéghegy csúcsa ebben a játszmában.

Anélkül, hogy hosszas pszichológiai fejtegetésekbe merülnék érdemesnek tartom megemlíteni, hogy pszichológus szakemberek mit gondolnak a gyermekek lelki „terrorizálásáról”. Azok a szülők okoznak lelki sérüléseket, akiknél a mindennapok nevelési gyakorlatában rendszeres a kiabálás, verés, egyéb megszegyenítő, büntudatot és félelmet keltő fizikai és lelki büntetések, a túlzott korlátozás. De károsító hatású az elhanyagolás, a nemtörődomség is. A mérgező hatásokat, élményeket a gyerek valójában nem tudja feldolgozni, érzelmi terhei szinte elviselhetetlenné válnak, amikor a szülők érzelmileg terhelik, mérgezik, a gyereket, megfosztják jó közérzetétől, önbecsülésétől, lelki

egyensúlyától, biztonságától, az életbe, önmagába és másokba vetett bizalmától, a siker reményétől. (Járó 2005.)

Ha a szülők a kölcsönös gyűlölködésben eszközként használják fel a gyermeket egymás ellen, az komoly következményekkel járhat. Amennyiben a gyermek tudatosan vagy nem tudatosan rádöbben, hogy a szülői harcok eszköze, belső biztonsága felborul, és védekezni kezd. Ezt teheti úgy, hogy dicséretes megnyilvánulásaiért valamilyen apróságot kap cserébe, amely egy idő után elmaradhatatlanná válik. Egy másik védekezési mód, ha a gyermek csendesen tűri, hogy mindkét szülő felhasználja őt a másik ellen. A gyermek fejlődését egészségtelenül befolyásolja az a tény is, hogy míg ép családban a terhet két ember cipeli, most egynek kell a vállára venni. A nevelés két alapvető feladatköre az expresszív (gondoskodó, érzelmeket kifejező) és az instrumentális (ellenőrző, fegyelmező). Míg előbbi az anya feladata, addig az utóbbi szerepet az apa tölti be. Annak a szülőnek, aki gyermekét egyedül neveli, mindkét szerepkört be kell töltenie. A gyermek részese a válási krízisnek, és korának megfelelően reagál is arra. Ezek a reakciók:

- *Bűntudat.* Sok gyermek azt gondolja, hogy ő az oka annak, hogy a másik fél elment.
- *Önértékelési zavarok.* Ennek a gyökere: „Nem vagyok annyira fontos, hogy miattam együtt maradjanak a szüleim.”
- *Harag és agresszió a vele maradó szülővel szemben.*
- *Bizalmatlanság, szorongás.* „Hátha egyszer nekem is mennem kell.”
- *Szégyenérzet a külvilág felé, mert neki nincs normális családja.* (Szabóné 2004. 251.p.)

Judith Wallerstein híres gyermekpszichológus szerint a gyermeknek 6 pszichológiai feladatot kell megoldania, hogy pszichés fejlődése ne szenvedjen zavart:

- Elfogadni a házasság felbomlásának tényét.
- Nem elköteleződni a szülői konfliktusokban és feszültségekben, folytatni mindennapos tevékenységét.
- Feldolgozni az egyik szülő elvesztését.
- Feldolgozni a haragot és az önvádat.
- Elfogadni a válás véglegességét.
- Realisztikus reményekkel kell rendelkeznie a kapcsolatot illetően. (Kalmár 2007.)

Amennyiben a gyermek nem tudja feldolgozni a szülők közötti válással kapcsolatos feszültséget, illetve a közöttük való kikényszerített választást, öröklést több pszichológiai és pszichiátriai tüneteket mutathat fel. Ezek közül kettőt, talán a legfontosabbakat emelnék ki.

Az első a Parental Alienation Syndrome (PAS); Szülői Elidegenedés/Elidegenítés Szindróma, mely R. Gardner által bevezetett fogalom. Lényegében a másik szülő-fél (tipikusan az apa) elleni „hadjárat”, melynek során az a gyermek elhelyezését „megnyert” szülő-fél (tipikusan az anya) ellen - neveli a gyermeket. Fontos komponense azonban az is, hogy ebben a folyamatban a gyermek nem pusztán elszenvető, hanem aktív résztvevő (csatlós). A másik a Turkat által bevezetett fogalom; Divorce Related Malicious Mother Syndrome (DRMMS); Válással Összefüggő/Kapcsolódó Rosszindulatú Anya Szindróma. A „kórkép” lényege, hogy az anya a legmesszebbmenő rosszindulatot és ártó szándékot tanúsítja elvált férjével szemben. A legfőbb cél: minél több fájdalmat és keserűséget okozni a másik félnek. Ebben lojális fékjei nem igazán vannak (vagy, ha vannak, akkor azokat racionalizálja: pl. a gyermek érdekében teszi), ezért ezekhez gátlástalanul használja a gyermeke(i)t is. Szélsőséges esetben a gyilkosságtól (gyermekei megölése) sem riad vissza. Megjegyzendő azonban, hogy a fenti szindrómának (tünet-együttesnek „férfi” változata is ismert (DRMFS- Divorce Related Malicious Father Syndrome), azonban ez az eseteknek mindössze törpe kisebbségét alkotja. (Tomasovszki)

Következő sajátossága a családi közvetítésnek tulajdonképpen már az eddigiekben is szóba került. Ebben a közvetítői eljárás fajtában a felek érzelmi bevonódása sokkal erőteljesebb, mint a többiben. Ez egy több összetevőből adódó szituáció. Része maga az elszakadás ténye, de fontos szerepet játszik az is, hogy a felek mennyi konfliktust éltek már át a fennálló házasságuk ideje alatt is. A válási procedúrához köthető cselekmények, mint például a vagyonmegosztással kapcsolatos huzavonák szintén érzelmi alapon (is) működő helyzetek. A legfontosabb pedig, - mely erős érzelmeket generál - a már említett gyermek elhelyezési, és kapcsolattartási ügyek kérdésköre.

A családi közvetítés szituációjában a felek jobban ismerik egymást, mint bármely más közvetítési helyzetben. Néha „túl jól” is ismerik egymást. Az a „jó emberismeret” sokszor gátja lehet, - mind a házasság alatt, mind a közvetítői, vagy akár peres eljárás alatt – a felek közötti érdemi kommunikációnak. Érdemi kommunikációról van tehát szó, mert ugyan a házastársak kommunikálnak egymással, de ez általában a másik fél szidalmazásában, vagy a „leintésében” nyilvánul meg. A mediációs eljárások során sok esetben találkozunk a közvetítő a következő, vagy hasonló kijelentésekkel. „ Ne is folytasd! Úgy is tudom, mit akarsz

mondani!; Látja, már megint kezdi! Mindig ezt csinálja velem!; Fogd már be a szádat! Ezerszer hallottam már a mondandódat!” A sor hosszasán sorolható lenne. Az ilyen és ehhez hasonlatos megnyilvánulások, azonban nem viszik, nem vihetik előre a mediációt, és nem juttathatja el a feleket a végső célhoz, a közös megegyezéshez. A mediátor feladata, hogy ezeknek a kijelentéseknek elejét vegye, gátat szabjon azoknak. Ezek a kijelentések erősen gátolják a közös megegyezés egyik fontos alapfeltételét, azt, hogy a felek türelmesen végig hallgassák a másik fél mondandóját. A felek a mediáció során is tovább próbálhatják játszani a házasságban kialakult, felvett szerepeiket. Lehet domináns az egyik, míg a másik a megrettent „kis nyuszit” játssza. De találkozhatunk „két dudással is egy csárdában”, illetve két egymásnak feszülő „oroszlánnal” is. Az ilyen játszmáknak egy megegyezésre törekvésnél nem juthat szerep. Ezt ugyan nehéz elkerülni, de megfelelő koordinációval sikerülhet a feleket szerepeikből kizökkenteni. Ilyen problémával és az erőteljes érzelmi megnyilvánulásokkal, természetesen nem csak a házasság felbontása, illetve a gyermekelhelyezésével kapcsolatos közvetítői eljárások során találkozhatunk, hanem az egyéb családi konfliktusoknál is. Ezek a játszmák, „jól ismerem” szituációk ugyanígy megtalálhatóak, a szülő-gyermek, vagy egyén családtagok közötti mediáció során is. Nehéz úgy mediálni, megegyezni, ha szülő a gyermekét nem tekinti egyenrangú félnek a mediáció során, és nem lehet őt kizökkenteni az apa, vagy anya szerepből egyetlen pillanatra sem. Persze kérdés, hogy ilyenkor érdemes-e folytatni, illetve egyáltalán elkezdni a közvetítést. A „jól ismerem, mit gondol, mit akar mondani stb.” játszmák, persze sok esetben tévúton járnak. Jó példa lehet erre a következő rövid történet. Házaspár ötvenedik házassági évfordulója napján, reggeli közben megszólal a feleség. „Drágám. Ötven éve minden reggel elfelezünk egymással egy zsemlet. Úgy szeretlek, hogy mindig Neked adtam a zsemle tetejét! A mai ünnepre tekintettel, megengeded, hogy önző módon én egyem azt a felét meg? Hiszen az a kedvencem!” A férj: „Persze drágám! Én ugyanis a zsemle alját szeretem!”

Persze, nem is olyan ritkán, tényleg jól ismerik a felek egymást. Elsősorban gyenge pontjaikkal lehetnek tisztában. Már rövid együttélés után is kiderülhet, mi bosszantja fel a másikat, mire reagál érzékenyen, mivel lehet kizökkenteni a békés nyugalomból. Egy elejtett szó, egy kis szurkálgatás, és a másik már ugrik is. Ezeket, persze szeretik sokan kihasználni. Milyen jól lehet demonstrálni a bíróság előtt, hogy a másik milyen ideges természetű! Így látja a tisztelt bíróság is, hogy nekem van igazam. Kibírhatatlan ez a nő, illetve férfi. „Látja! Ön szerint lehet egy ilyenrel együtt élni?! Ezt csinálta velem mindennap! Meg a gyerekekkel is így viselkedett!”. A közvetítési eljárásban ugyanezekkel a helyzetekkel, szituációkkal

találkozhatunk. A házastársak, szülők, gyermekek sokasága próbálja maga javára fordítani az eljárást, mert azt hiszik, hogy a mediátor dönt majd helyettük, vagy mellettük áll majd. A közvetítőnek azonban tilos ezekbe a játszmákba bevonódni. Nem szabad, hogy bármelyik fél, bármilyen szituáció érzelmileg a hatalmába kerítse. Tudatos odafigyeléssel a megfelelő technika megtanulható és alkalmazható. A mediátornak már a közvetítés elején tudatosítania kell a felekben azt, hogy ezek a „piszkálódások”, játszmák ebben a helyzetben feleslegesek, hiszen a feleknek csak maguknak kell megfelelniük, nem szükséges megnyerniük a mediátort, hiszen a döntést nem ő hozza, hanem saját maguk! Az érzelmek túlzott dominanciája olyan sajátossága a családi közvetítésnek, mellyel más közvetítési típusokban ritkán találkozunk. A mediátor feladata ebben az esetben az, hogy a vitát, illetve annak megoldását kognitív szintre terelje. El kell érnie azt, hogy a felek a lehetőségekhez mérten, emocionális megnyilvánulásait megfelelő kontroll alatt tartsák.

Szintén a családi mediáció egyik sajátossága lehet, - ugyancsak az emóciókhoz kötődően – hogy a felek az eljárás során a múltbeli eseményekre fókuszálnak. Ilyen esetekben elsősorban a múltbeli sérelmeik felszínre hozásával vannak elfoglalva. Folytatják a házasságban megszokott szerepeiket. Ennek során nem a jövőre, a megoldandó feladatra összpontosítanak, hanem a korábban ténylegesen elszenvedett, vagy vélt sérelmeiket tárják a mediátor elé, illetve sértegetik egymást. A múltbeli eseményekkel való foglalkozás, az egymás „sárral való dobálása”, nem a mediáció feladata és célja. A mediáció nem terápia, hanem egy kölcsönös, jövőre orientálódó, kooperatív konfliktus megoldási eszköz. Nem azzal foglalkozik, hogy ki a felelős a kapcsolat megromlása miatt (ezzel, még a bírósági eljárás sem igazán foglalkozik!), hanem azzal, hogy a fennálló konfliktus, a jövőben hogyan lehet elkerülni. Melyik az a lehetőség, amelyik mindkét fél számára elfogadható az adott szituációban. Melyik az a megoldás, mellyel a fennálló probléma a későbbiek során nem kerül újra felszínre, ezzel ismét fájdalmat okozva a feleknek, és környezetüknek. Annak ellenére, hogy a mediáció nem terápia, tehát nem célja a házasság helyreállítása, a múlt felszínre hozása. Ennek ellenére elképzelhető, hogy a közvetítői eljárás nem egy, (vagy nem csak) megállapodás aláírásával végződik, hanem a felek úgy állnak fel az asztaltól, hogy házasságukat nem felbontani, hanem folytatni kívánják. Természetesen az is lehet, hogy a felek nem a felbontás szándékával keresték fel a mediátort, hanem csak egy vita rendezése érdekében vettek igénybe szakemberi segítséget. Sok esetben, - mind a válási mediációnál, vagy kapcsolattartásnál, vagy szülő-gyermek közötti mediációnál – elkerülhetetlen a múltbeli tények felszínre kerülése. A mediátor feladat ilyen esetekben az, hogy a felek közlését a

tényállításokra próbálja korlátozni, és ne engedjen teret a parttalan vádaskodásnak. Természetesen ez egy nagy kihívás, hiszen egy adott cselekményt, tényt minden ember máshogyan láthat. A szubjektivitást azonban lehetőség szerint mellőzni kell.

Egymáshoz egykor közelálló, vagy még jelenleg is közel álló felek között közvetíteni, mediálni nehéz. Sok az érzelem, bevonódhat a mediátor ezekbe. A problémák sohasem egyrétegűek. A felszín alatt sok-sok probléma húzódik, húzódhat meg. A felek ezt tudják, érzik, és sokszor el is szeretnék mondani a mediátornak. Ezeknek azonban csak a szükséges mértékig érdemes teret engednünk. Nem szabad, hogy egy közvetítői eljárás élettörténetek, szituációk végtelen mesélésébe forduljon át. A múlt itt nem lényeges. A jövő a fontos. Meg kell ezt értetni a felekkel is. Egy-egy mediációs ülés, - a résztvevőktől függően, - maximum 4-5 óráig tart. Ha az első alkalommal nem került sor megállapodásra, újabb ülést kell tartani. Átlagos esetekben 3-4 ülés alkalmával eredmény születhet. A gyámhatóság által javasolt gyermekvédelmi közvetítői eljárást pedig 4 hónap alatt be kell fejezni. Ha ez idő alatt nem vezetett eredményre az eljárást hivatalból folytatja.¹² Ha a hosszas múltbéli sérelmek fejtegetésébe merülnek el a felek, a mediáció egyik nagy előnye – az eljárás gyorsasága – elveszhet. A problémák sokrétűsége ellenére, vagy éppen miattuk a feleket a lényeg elmondására kell ösztönözni, szorítani.

Foglaljuk össze a családi közvetítés néhány specialitását. (Sáriné 2006. 79.-83 pp.):

5. A családi közvetítés specifikumai

- 1. A résztvevő felek létét befolyásolja (GYERMEK!)**
- 2. A mediátor érzelmi bevonódása nagyobb**
- 3. A felek „túl jól” ismerik egymást (vagy csak azt hiszik...)**
 - ez a türelmes meghallgatás gátja lehet
 - „játszmák”
 - gyenge „pontok” ismerete – bosszantás
- 4. Érzelmek túlzott dominanciája a felekben**
 - mediátor feladata a vita ill. annak megoldásának kognitív szintre terelése
- 5. Múltbéli sérelmek felszínre hozása**
 - ez nem a mediáció, hanem a terápia feladata (itt nincs helye)

¹² Gyer. 30/A. § (3) bek.

6. Probléma sokrétősége – a felek a lényegről beszéljenek

A családi közvetítés specifikumai után, nagyvonalakban a mediáció körüli problémákat vázoló fel.

Az első, és talán legfontosabb szempont, a kiskorú gyermek részvétele a mediációs eljárásban. A kérdést gyorsan és egyszerűen is elintézhethjük, hiszen „a közvetítő a feleket, valamint a 12 éven felüli gyermeket minden esetben meghallgatja, az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket pedig csak a felek, illetve a gyámhivatal javaslata esetén hallgatja meg.”¹³ Ez a rendelkezés azonban a Gyer. szerinti, gyámhatóság által elrendelt gyermekvédelmi közvetítői eljárásra vonatkozik. Mi a helyzet azonban akkor, ha felek nem a gyámhatóság révén jutnak el a mediátorhoz. A 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről (továbbiakban: Kttv.) szerint: „A közvetítői eljárásban a közvetítő a feleket részletesen meghallgatja, biztosítva, hogy a felek egyenlő elbánásban részesüljenek. Ennek során a felek kifejthetik érdekeik alapján kialakított álláspontjukat és a rendelkezésükre álló iratokat is bemutatathatják. Az első közvetítői megbeszélést követő egyes megbeszéléseken a feleknek - ha másként nem állapodnak meg - személyesen is jelen kell lenniük.”¹⁴ Ebben az esetben felmerül az a kérdés, hogy a gyermek a családi közvetítések során mely esetekben szerepel félként. Van-e olyan életkori határ, mely alatt nem vehet részt a gyermek személyesen a közvetítői eljárásban. Ha személyesen nem vehet, vagy nem vesz részt, akkor ki képviseli az érdekét a vitatkozó szülők között. A mediátor feladata-e ebben az esetben a gyermek képviselete, ha úgy látja, hogy a szülők csak a saját érdekeiket tartják szem előtt. Mivel nem hatósági eljárásról van szó, (tehát gondnokot, képviselőt kirendelni nincs mód) a gyermek érdekét, - sajnos a sokszor éppen a szülőkkel szemben – a mediátornak kell képviselni. Bár megfontolandó lehet az is, hogy a gyámhatóság felhívására kezdeményezett gyermekvédelmi közvetítői eljárásnál, nem lenne-e mód gondnok kirendelésére (akár gyermekjogi képviselő személyében). Erre az 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről is lehetőséget ad. Ezek szerint, „Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak

¹³ Gyer. 30/C. § (2) bek.

¹⁴ 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről (továbbiakban: Kttv.) 32. § (1) (2) bek.

megfelelően meghallgassák.”¹⁵ Igaz, ezek után nehezen tartom elképzelhetőnek azt, hogy a szülők kérjék a mediációt. Evidensnek tartom azt, hogy azokban az esetekben, amikor a szülő és a gyermek közötti családi közvetítői eljárás folyik, a gyermek is egyenrangú félként vesz részt az eljárásban. A mediátor feladatai közül ilyenkor kiemelt szerepet kap a felek megfelelő kommunikációs egyensúlyának megőrzése, biztosítása. A szülőnek nem szabad lehetőséget biztosítani arra, hogy családi hatalmi helyzetét itt is gyakorolja.

Ha a Gyer. vonatkozó rendelkezéseit nézzük tehát a gyermekvédelmi közvetítői eljárásban a gyermek meghallgatása, ha betöltötte a 12. életévét, kötelező. A bírósági gyakorlat szerint a házasság felbontása során a bíróság az ítézőképességének birtokában lévő, 12 év alatti gyermeket pszichológus szakértő útján, - a 12-14 év közötti gyermeket akár személyesen is – meghallgathatja. Ha tehát az ítézőképességet életkorhoz akarjuk kötni a 12-14 életév lehet a közvetítői eljárásban is az irányadó.

Szintén fontos kérdésként merül fel a gyermek személyes jelenlétével kapcsolatban a családban való együttélés alatti, illetve a házasság felbontását megelőzően (vagy után) szülőtől való különélés időtartama. Gyakori eset ugyanis az, hogy a szülők, már a házasság felbontását megelőzően külön háztartásban élnek hónapokon, de sokszor éveken keresztül. A különélés időtartama alatt a gyermek láthatása különbözőképpen lehet megoldott, vagy éppen megoldatlan. A válás előtt, a különélés időtartama alatt a gyermek általában, az esetek javarészában az édesanyjánál kerül elhelyezésre. Korábban szóltam már, az ilyenkor fennálló veszélyekről, a PAS-, DRMFS- szindróma kialakulásának eshetőségéről, és a gyermek „küldönc-szerepéről” is. Fontos szempont tehát, hogy az ily módon fennálló traumatikus élményt, hogyan éli meg a gyermek. A közvetítői eljárásban, akárcsak a bíróság előtt a gyermeket döntési helyzet elé állítják. Döntenie kell, hogy melyik szülőnél kívánja a további életét, életvitelét eltölteni. Ez bizony nagy terhet ró a kiskorúra! A bírósági eljárásban talán kevesebb a lehetőség arra, hogy ezt a stressz helyzetet a bíró kellőképpen feloldja a gyermekben, ha személyesen hallgatja meg őt. A szakértőnek tudnia kell kezelni ezt a helyzetet. A bíró azonban nem biztos, hogy felkészült ezekre a szituációkra, rosszabb esetben nem is érdekli az, hogy mi zajlik le a gyermekben egy ilyen döntési szituációban. Hiszen ezirányú szakértelme hiányos. A közvetítői eljárásban azonban lehetőséget kell teremteni arra, hogy a gyermek ne sérüljön még ebben a helyzetben. A közvetítő személye. Személyisége ezekben a szituációkban kiemelkedő jelentőséggel bír. Fontosnak tartom ezért azt, hogy a mediátor rendelkezzen megfelelő pszichológiai ismerettel. Legjobbnak tartom, ha két

¹⁵ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 12. cikk

közvetítő vesz részt ezekben a szituációkban, és ezek közül legalább az egyik rendelkezzen a szükséges ismeretekkel a pszichológiai kompetenciák terén.

Ugyancsak fontosnak tartom, hogy a gyermek meghallgatása, nyilatkoztatása milyen körülmények között történik. A megfelelő nyugodt feltételek biztosítása minden közvetítés esetében elengedhetetlen feltétel. A családi közvetítés esetében, - ahol a gyermek is résztvevő lehet, - pedig kiemelten fontosnak tartom. Célszerű megoldás lehet a gyermek meghallgatására, eljárásba történő bevonására, az úgynevezett „sétáló (ingázó) mediáció” alkalmazása. Ezt a lehetőséget elsősorban abban az esetben szokás alkalmazni, mikor a felek közötti kapcsolat annyira megromlott, hogy nem tudnak, vagy nem hajlandóak egymással egy asztalhoz leülni, de egyezségre szeretnének jutni. Ilyenkor a mediátor fizikailag is a közvetítő szerepet, hírvivő szerepet tölt be. A felek között kommunikáció a mediátor személyén keresztül zajlik, így ő közli a felekkel a másik álláspontját. Ezt a lehetőséget a kiskorú gyermek bevonására is jó lehetőségnek tartom. Így talán kevesebb gondot okoz számára ez a helyzet, mivel nincsenek jelen a szülei akkor, mikor ő választásra kényszerül közöttük.

Ez az úgynevezett szülők közötti, választási procedúra nagy stresszt okoz a gyermeknek. Fontos tehát, hogy a mediátor tudatosítsa a gyermekben, nem kell a választásával párhuzamosan a másik szülő elvesztését is megélnie, hiszen a láthatás biztosítva lesz számára. Lényeges szempont az is, hogy ezt elsősorban a szülők is elmagyarázzák a kiskorúnak, és egyikük se nevelje a másik személy ellen közös gyermeküket. Erre a fontos feladatra a közvetítőnek fel kell a szülőket szólítani és optimális esetben segítséget is kell nyújtania ehhez.

A gyermek tehát, véleményem szerint bevonható ugyan a közvetítői eljárásba, de csak alapos és kellő körültekintés mellett, és nem minden esetben, és főleg nem minden áron!

A különtárgyalásos mediációs módszer alkalmazása akkor lehet célszerű, ha felek olyan bizalmas információt osztanak meg a mediátorral, amelyet nem szeretnének a másik félnek a közös ülésen a tudomására hozni. Ezek az információk azonban növelhetik az egyezség megkötésének esélyét. Ilyenkor, természetesen a másik félnek is lehetőséget kell biztosítani a különtárgyalásra, és olyan helyzetet kell teremteni, melyben mindkét fél továbbra is egyenrangú partnernek érzi magát. Ha páros mediáció (két mediátor részvétele az eljárásban) történik, és a mediátorok szükségesnek tartják az eljárás előmenetele szempontjából, ők is javasolhatják a különtárgyalást. Ennek során a mediátorok egymás között is tisztázhatják az eljárás során azt, hogy mi a véleménye a másiknak az ügy állásáról, az adott helyzetről.

A mediátorok létszáma egy eljárásban szintén fontos tényező lehet. Véleményem szerint a páros mediáció előnyösebb lehet. Családi közvetítésnél kifejezetten jónak tartom, ha egy nő és egy férfi mediátor is részt vesz az eljárásban. Ebben az esetben ugyanis az eljárásban résztvevő felek egyike sem érezheti magát nemi szempontból kisebbségben. Kevésbé érezheti azt, hogy az ő oldalán nincs meg a nemi támogatottság. Előny lehet a páros mediációban az is, hogy a két mediátor nem csak e feleket, hanem egymást is kontrollálni tudja. Ha elakadnak, könnyebben visszakanyarodhatnak a témához. A résztvevőket, azok reakcióit szintén könnyebben megfigyelhetik így a mediátorok. Ideális esetben, - jelen jogi szabályozás keretein belül, - a családi közvetítést, egy nő és egy férfi mediálja. Egyikük pszichológus (vagy ilyen szakmai háttérrel rendelkező), másik jogi végzettségű. A páros mediációnak is vannak hátrányai ugyan, (pl.: a mediátorok különböző irányban haladhatnak; más a mediátorok stílusa; konfliktus a mediátorok között!) de előnyei véleményeim szerint nagyobb súllyal bírnak.

A következő általam fontosnak tartott problémája a családi (és emellett a többi) mediációnak a szakmaiság, kompetencia kérdésköre. Első kérdésként vetődik fel e problémának a tisztázásakor az, hogy önálló hivatásként tekinthetünk-e a mediátori, közvetítői tevékenységre. Sok esetben mind a jogi, mind a pszichológusi szakma a saját területéhez tartozónak vallja ezt az új hivatást. Nagyon sok esetben azonban éppen az ellenkezőjével találkozhatunk. Főleg a gyakorló jogászok mosolyognak és legyintenek akkor, ha erre terelődik a szó! Véleményem szerint, a mediáció a jog és a pszichológia határterületén elhelyezkedő szakma. Mindkét tudománykörből kell ismeretekkel rendelkeznie annak a személynek, aki jól szeretné ellátni e nehéz feladatkört. A szakmaiság szempontjából hátrányosnak tartom a jelenlegi jogi szabályozást. A 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről alapján, az a természetes vagy jogi személy folytathat, aki az Igazságügyi Minisztérium közvetítői névjegyzékében nyilvántartásba vettek.¹⁶ Természetes személyek akkor vehetők fel a nyilvántartásba, felsőfokú végzettségük mellett legalább öt éves igazolt szakmai gyakorlattal rendelkeznek, büntetlen előéletűek és nem cselekvőképtelenek illetve nem korlátozottan cselekvőképesek.¹⁷ Nem kritérium tehát a szakirányú végzettség, mely véleményem szerint a legtöbb esetben, így különösen a családokat, gyermekeket érintő ügyekben (pl.: a válási mediáció) elengedhetetlenül szükséges lehet. A jelenleg hatályos szabályozás szerint, tehát egy műszaki végzettséggel és ilyen irányú szakmai gyakorlattal rendelkező személy is folytathat válási mediációt, hiszen a törvény (Kttv.) nem ad mérlegelési

¹⁶ 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről (továbbiakban: Ktt.) 4. § (1) bekezdés

¹⁷ Ktt. 5. § (1) (2) bekezdés

lehetőséget a közvetítői nyilvántartást vezetőnek. Fel *kell* ugyanis venni azt a személy a nyilvántartásba, aki a fenti feltételeknek megfelel, és szakterületként a polgári, családi jogi eseteket (is) megjelöli.¹⁸ A közvetítői törvényben nem szerepel az a kitétel, amely az Országos Mediációs Egyesület (továbbiakban: OME) által megalkotott Mediátorok Szakmai Etikai Kódexében (továbbiakban: kódex) megfogalmazásra került:

„1.1 Mediátor lehet az a személy, aki államilag elismert felsőfokú végzettséggel rendelkezik, és az OME által jóváhagyott képzésen oklevelet szerzett.

1.2. Csak olyan mediációs munkákat vállal el, amelynek szakszerű ellátására képzéssel és igazolt gyakorlattal rendelkezik.”¹⁹

A kódex tehát a jogszabályi feltételeken kívül két fontos kritériumot is megemlít a mediátor személyével kapcsolatban. Az egyik szakmai feltételt állapít meg: az elismert mediációs képzésen való részvételt, a másik pedig etikai feltételt szab: megfelelő szakmai képzettség és gyakorlat az adott területen. A közvetítésnek sajátos technikája van, mely a felek bizalmának elnyerését illetve az adott konfliktus kezelésének leghatékonyabb megoldását célozza. Ezeknek a technikáknak a megléte, alkalmazása sok esetben még a humán végzettséggel rendelkező mediátoroknál is hiányzik. Az ilyen irányú képzéseken a résztvevők olyan módszereket sajátíthatnak el, melyek a jó közvetítés elengedhetetlen feltételei. A megfelelő szakmai háttér illetve az adott területen végzett gyakorlat, és az így megszerzett tapasztalatok szintén biztosítékai lehetnek annak, hogy a közvetítés a lehető legjobb megoldással érjen véget. A hazai képzésben többek között, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán közvetítő (mediátor) szakirányú továbbképzési szak indult. A képzés négy féléves. A tantervi háló szerint a hallgatók az oktatás során elsősorban pszichológiai, és jogi ismeretek elméleti elsajátítása mellett a szükséges gyakorlati ismeretek alapjait is elsajátíthatják. Talán ez lehetőség is hozzájárulhat a szakmaisághoz. Minden szakma előfeltétele ugyanis az, hogy jól körülhatárolható legyen a kompetencia területe. A jelenlegi helyzetben a mediátor szerepe nem különül el jól körülhatárolható módon a szociális munkás, szociálpedagógus, a jogász, vagy akár a pszichológus szakmai kompetenciájától. Ez persze abból is adódik, hogy a mediátornak valamilyen szinten ezeket a szakmai alapokat is ismernie, birtokolnia kell. Ennek hátránya azonban az is, hogy a szolgáltatási hálóba való beillesztése nem határolható jól körül. A családok, szolgáltatások igénybe vevői részére nem nyújt tartalmilag új lehetőséget. Az esetleges igénybe vevői kör nem tudja jól körül határolni azt, hogy mit nyújt számára ez az új

¹⁸ Ktt. 5. § (1) bekezdés

¹⁹ Országos Mediációs Egyesület – Mediátorok Szakmai Etikai Kódexe

lehetőség. Egy újabb pszichológussal kell szembenéznie, vagy egy jogtudor fogja ismét érthetetlen mondatokkal, kérdésekkel zaklatni. Szükséges lenne, tehát a szakterület pontos körülírása, definiálása. A szakmák közötti kompetenciahatárok meghúzása hatékony működés és elismertség egyik előfeltétele lehet.

A fentebb említésre került megfelelő képesítési követelményeket szintén fontosnak tartom a szakmaiság szempontjából. A kezdeti, már beindult szakirányú továbbképzés mellett, illetve helyette a jövőben reális lehetőségként jelenhet meg a felsőfokú, diplomás, közvetítői alapképzettség is. Ezen belül, az egyes szakterületekre való specializáció lehetőségével egy hivatás teremthető meg hazánkban is. A szakma elismertsége, a képzés elterjedtsége után, illetve azzal párhuzamosan a továbbképzések előírásain is érdemes elgondolkodni. A jogi illetve pszichológiai-módszertani ismeretek bővítése is elengedhetetlenül szükséges e szakma hosszú távú gyakorlásához.

Szintén a szakmaisághoz tartozó kérdések körében merülhet fel az esetleges engedélyhez kötöttség kérdése is. A mediátori szakma kamarába tömörülése (jelenleg egyesület már van, de nincs kötelező tagsághoz kötve a működés), egy akkreditációs bizottság felállítása segíthetné azt, hogy a mediátorok közül csak a tényleg arra alkalmasak végezhesék munkájukat. E szakmai szervezet feladata lehetne az esetleges szakmai működési engedélyek kiadása (5 évre), és a mediátori tevékenység meghatározott keretek között történő ellenőrzése is, és a szakmai továbbképzések megszervezése is. Ugyancsak a szakmaiságot erősíthetné az ügyvédi, és más tevékenységekhez is köthető úgynevezett felelősség biztosítás bevezetése, kötelezővé tétele is. A jelenlegi engedély kiadását és az ellenőrzést a Kvt. a miniszter hatáskörébe, illetve vizsgálóbiztos hatáskörébe utalja.

A fentiekén kívül számos olyan probléma megoldatlan még hazánkban, ami a mediációs eljárást elfogadottá teheti, tehetné. A teljesség igénye nélkül, a részletes kifejtést mellőzve, nézzük meg ezeket.

Fontos kérdésnek tartom azt, hogy a közvetítői eljárás mennyire képezi, képezheti a jogrendszer szerves részét. Lehet-e ez az eljárás egy hatósági eljárást helyettesítő, nem csak azt kiegészítő eljárás. Jelenlegi törvényi szabályozásunk szerint, a közvetítői eljárás egy jogi út elkerülésére, amellet működő quasi eljárási forma. A sikeres mediációs eljárás eredményeként, felek által közösen elfogadott, és aláírt, megállapodás bírósági eljárásban nem kikényszeríthető. A polgári perekben benyújtott keresetlevélben feltüntetett mondat, miszerint volt-e közvetítői eljárás a felek között csak egy egyszerű, formális része a beadványnak. Holott a bíróságok munkáját jelentős mértékben megkönnyíthetné, ha a mediátor segítségével

létrehozott, jogszabálynak megfelelő megállapodást, egyezséget a bírónak csak jóvá kellene hagynia, akár a jogi kérdéseken túli szabályozással együtt is! Nem tartom elképzelhetetlennek azt sem, hogy a mediációs eljárásban megszületett jogszerű megállapodás, bírói jóváhagyás nélkül is jogerőre emelkedjen és végrehajtható legyen. A családi mediáció során ugyanis, - mint már korábban említettem, - olyan problémák kerülhetnek felszínre, várnak eldöntésre, melyeket legjobban a felek maguk tudnak megoldani. Ehhez természetesen a meglévő jogszabályi háttér nem elegendő! A Kttv.-nek nincs megfelelő háttér joganyaga, hiányzik a megfelelő kapcsolata az egyéb jogszabályokkal. A jelenlegi szabályozás egyébként is azt sugallja, hogy különösebb jelentősége nincs a mediációs egyezésnek, hiszen annak ellenére, hogy a felek megállapodtak, lehetőségük van arra, hogy az egyezséget „felrúgva”, minden különösebb procedúra és jogkövetkezmény nélkül, jogi útra tereljék az ügyet, ha később meg gondolták magukat. Egy korábban kötött, megegyezésen alapuló jogerős megállapodást azonban elsősorban csak közös megegyezéssel módosíthatnának a felek. A be nem tartott jogerős mediációs egyezés végrehajtás a bíróságok feladatkörébe tartozhatna. Hiányzik tehát a motiváló erő ahhoz, hogy a felek megegyezzenek. Egy válási, gyermek elhelyezési perben a felek közül elsősorban a nők többsége érezheti úgy, hogy az egyezés felesleges lehet, hiszen a gyermek nagy valószínűséggel nála kerül elhelyezésre, ezzel pedig továbbiakban is irányítása alatt tarthatja volt párját. Probléma még az is, hogy sajnos nálunk a pereskedés érzelmi, győzelmi kérdés. Pedig nyertes sok esetben csak látszólagosan nyer.

Sok szakember a mediációs eljárás lényegét látja elveszni abban az esetben, ha az eljárást kötelezővé tennék a jogalkotók. A felek szabad döntését kérdőjelezi meg ebben az esetben. Véleményem szerint, a közvetítői eljárás kötelezővé tétele nem sértené a feleket a választásban, ha ez az eljárás a polgári peres eljárás alternatívájaként jelenne meg bizonyos, jogszabályban meghatározott, szabályozott esetekben. A felek ugyanis eldönthetnék, hogy a polgári peres, - bíró általi egy személyes döntést, - vagy a számukra esetlegesen létrejövő, közös megegyezés lehetőségét választják. Választási lehetőségük fennállna a mediátor személyének vonatkozásában is, hiszen azt is a vitás felek jelölhetnék meg közösen.

Ez az eshetőség további kérdéseket vet fel. Ha kötelező az eljárás, a feleknek előzetesen kell-e már dönteniük tehát kérelemre indul), vagy akár a bíróság is kötelezővé teheti-e. Ha igen, akkor az eljárás bármely szakaszában, vagy csak bizonyos ideig tehetné ezt meg. Az új Polgári Törvénykönyv tervezet szerint a házastársak mind megromlott kapcsolatuk helyrehozatala, mind a házasság felbontásával felmerülő vitás kérdések rendezése

érdekében, már a házassági *bontóper megindítása előtt* igénybe vehetik a közvetítést, de arra a *bontóper alatt* is sor kerülhet.

A következő probléma az, hogy ez a lehetőség egy ingyenes, állami szektorhoz tartozó alkalmazottak által ellátott feladat lenne, vagy a magánmediátorokhoz kötődő. Megoldás lehet – a jogi segítségnyújtáshoz hasonló – úgynevezett „vegyes” rendszer bevezetése. A rászoruló feleknek az állam adjon segítséget a közvetítők kiválasztásában, és az ellenszolgáltatás megfizetésének megkönnyítésében. Míg mások a piaci alapon is működő mediátorok közül választhassanak maguknak tetsző, arra alkalmas embert.

Az eddig felvetett problémák csak egy részét képezik a hazánkban még gyerekcipőben járó (családi) mediációnak. A felsoroltak mellett, úgy gondolom az eljárás elterjesztése, ismertté válásának elősegítése lehet a megoldás arra, hogy a magyar emberek is elsősorban a közvetítői eljárásban keressék konfliktusaiknak megoldását, mint a végtelen pereskedésben. Ehhez úgy gondolom, jelentős szemléletváltásra van szükség mind szakmai oldalról, mind pedig a magánszféra részéről is.

Felhasznált irodalom

- dr. Bátorfy Zsófia 2005: Kérdések és kételyek, Kerekasztal beszélgetés a mediációról In.: Család, Gyermek, Ifjúság XIV évf. 2005/5 34-36.pp.
- Dr. Boér Emőke 2000: A gyermekelhelyezés, gyermektartás és a gyermekekkel való kapcsolattartás In.: Család, Gyermek, Ifjúság IX évf. 2000/5 7-11.pp.
- Herczog Mária (szerk.) 2002: Együtt vagy külön. Maradjunk együtt vagy váljunk el? KJK-KERSZÖV Budapest. 220 p.
- Járó Katalin (szerk.) 2005: Sors mint döntés – Az érzelmek felfedezése és felszabadítása I-II. Helikon Kiadó
- Kalmár Ilona 2007: Gyermek, szülők, válás In.:
http://gyerek.virtus.hu/?id=detailed_article&aid=14905
- Karen Andersen-Angela Gatterburg 2003: A válások vesztesei 116. p. in.: Valóság, 2003.2.
- Krámer Veronika- Szotyori Nagy Viktória 2005: Variációk családi mediációra In.: Család, Gyermek, Ifjúság XIV évf. 2005/5 28-33.pp.
- Lovas Zsuzsa- Herczog Mária 1999: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés Budapest: Múzsák Kiadó
- Ranschburg Jenő (1994.): A családi diszharmónia és a válás hatása a gyermek fejlődésére In: dr. Csernák Józsefné (szerk): Család a mai magyar társadalomban Budapest: Nemzetközi Családév Titkárság 151.p.
- Sáriné Dr. Simkó Ágnes (szerk.) (2006): A mediáció - A közvetítői tevékenység Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó kft.
- Szabóné Kármán Judit (2004.): Családgondozás-krízisprevenció Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt. 251.p.
- Tomasovszki László: A „Válással Összefüggő/Kapcsolódó Rosszindulatú Anya Szindróma” 3/1. In.: <http://ferfiak.ferfinet.hu/index.php?cid=2703>

Belső jogforrások

- 149/ 1997 (IX.10.) Korm.r. a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról 30/A §.- 30/D §. 33 §.(5) b); 33/B §. (3) a)
- 15/1998 (IV.30.) NM. r. a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről 7/B §.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

1997. XXXI. tv. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 132 §. (6); 162 §. (1) k)

2002. LV. tv. a közvetítői tevékenységről

1952. III. tv. a polgári perrendtartásról 121 §. (1) f)

3/2006 (I.26.) IM. r. a közvetítői névjegyzékbe történő felvételi eljárás igazgatási szolgáltatási díjáról

Regionális (EU) jogforrások:

Európa Tanács Miniszteri Biz. R (98)1 számú Ajánlás

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve

Európai Gazdasági és Szociális Bizottság: Zöld könyv a házasság felbontására vonatkozó ügyekben alkalmazandó jogról és joghatóságról COM(2005) 82 final

Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (84) 4. számú Ajánlása szülői felügyeletről szóló

Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (91) 9. számú Ajánlása családjogi ügyekre vonatkozó szükségintézkedésekről

A Tanács 2008/431/EK (2008. június 5.) határozata - Egyezmény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról